

הרב אורי שטרנברג

לימוד מתוך ישירות

הרבה סיפורים שמענו בשבועות האחרונים, על גדולתו ותורתו של אבא זצ"ל, על מידות ופשטות, מאור פנים ונעימות הליכות. כטבעם של סיפורים הם מציירים דמות, כל סיפור מזווית עינו של המספר, לעיתים הציור מדגיש נקודה זו ולעיתים אחרת, לא אחת הדבר מצויר בהתאמה לנפשו והלך רוחו של האדם המצייר. זה טבע העולם, ובפרט אצל אנשים גדולים, שדמותם גדולה מכדי להשכיבה במיטת סדום של הגדרה מצומצמת, רק הרחבת הדברים יכולה לתאר את דמותם.

זו גם הייתה דרכו של אבא בעיון בסוגיות הש"ס, לא הגדרות מסוימות וחתוכות, סלוגן שניתן לשים על סטיקר. לא חקירה מקדימה אודות המושג והכנסתו לתבניות חשיבה קבועות מראש המכריחות מסקנה כלשהי, אלא התבוננות בהופעותיו השונות של המושג בסוגיה, כיצד הוא 'מתנהג' בכל אחד מן המקרים, לא 'חפצא' ו'גברא', אלא 'זה יותר בגברא, או יותר בחפצא', ניסיון לרדת לשורשי הגיונה של תורה, מדוע ציוותה כך, ומדוע פרטי הדין הם כאלה, כיצד מתחייבים הם מכללו של העניין. התשובה הייתה תמיד תיאור של מה רצתה התורה כאן, מה אמרה בפרשה זו, כל מושג היה חדש וזהה רק לעצמו, ההגדרות הקצובות מצמצמות את ההבנה "מה אמרה תורה". מתוך כך נוצר ציור חי של המושג, לא הגדרה חיצונית אלא הכרה, טביעות עין של מושגי הש"ס המופשטים.

דרכם של למדנים, שמניחים הם הגדרה קולעת, ומוכיחים אותה מראיות בסוגיה, ומה שאינו עולה בקנה אחד עם היסוד, דוחים בדרך זו או אחרת. אבא היה בונה את ציור המושג בהדרגה לאורך כל הסוגיה בעמל רב ודקדוק בכל פרט לעצמו, עפ"י פרט זה פירוש המושג הוא כך, ועפ"י פרט זה נוספת קומה חדשה בהבנה. מוקד הסוגיה איננו בירור השיטות השונות, אלא בירור המחשבה אודות המושג שבו עוסקים. כל סוגיה מתחילה מהנקודה הפשוטה, נקודת הודאי, מה אני כן יודע על המושג וכיצד אני מבין אותו, וכל שורה בגמ' וכל פרט נבחן ונבדק כיצד הוא משליך על המחשבה ביחס אליו. כך היה אבא משוטט בסוגיות ואוסף כל פרט אל חיקו, מתבונן בו מכל צדדיו, ושואל, מה ידעתי עד עכשיו? האם זה השתנה כעת? ובמורד הסוגיה, כל העת היה משנן, 'לומר רק מה שצריך לומר, ולא מה שאפשר לומר', דרישת אמת עמלנית ולא מתפשרת, בירור כל העת של "מה אומרת התורה!" וכל העת המחשבה הולכת ומשתכללת, הולכת ומשתנה. תהליך הלמידה הוא השתנות של מחשבת הלומד, זיכך שכלו עד לדבקות בדעתם של חז"ל. זה פירוש המושג ללמוד תורה, מוטל עלינו להתמלא בדעת התורה

עד שנהיה מאוחדים בדעתנו עם התורה. לא די שאדם יידע מה אומר הרשב"א ומה אומר הריטב"א, אלא עליו להתרומם אל זוך מחשבתם, להגיע לרמת הבנה כזו שגם הוא היה אומר כך בסוגיה. התורה פועלת על מחשבתו ומשנה אותה, הופכת אותה לישרה יותר משהיתה, דבקה באמת.

פעמים הרבה שדרך העיון לא הובילה למסקנה חתוכה. כי הישרות ודרישת האמת היו לב לימודו, ואם אני לא מבין, זו האמת! אני באמת לא מבין. השאלה היא הכרח, התשובה הרבה פעמים לא, אפשר ויש תשובה טובה מזו. והואיל ודברי חז"ל וגדולי רבותינו, אמת גמורה היא, דברי אלוקים חיים, על כרחך שיש טעות במחשבתי, עיוות באופן התפיסה שלי את העניין ויש לי לעיין ולהתבונן עוד, לזכך מחשבתי. אין זה אלא כי דעתנו קצרה ונתפלל שה' יאיר עינינו בס"ד יותר בעתיד, להתפלל על כך שאזכה לרדת לסוף דעתם של גדולי העולם שקדמוני, ולהבין את האמת העמוקה שמונחת בדבריהם. וגם במקום שכביכול הגיע למסקנה, היתה זו מסקנה עפ"י הפרטים שלפנינו, אך כשניתקל בדבר מה חדש, נתבונן עליו לכשעצמו ונראה מה ידענו לפני ומה השתנה. כך המחשבה אודות מושגי הש"ס היתה כל העת מזדככת ומתעדנת, כל יום היו בעיניו כחדשים ממש, תמיד למד ככותב על נייר חלק. ויושר לבב זה מוביל לכך שתנועת האדם הלומד היא תמיד מעלה, לזינוך מתמיד של שכלו, רצונו והגייוני לבבו לאורה של תורה, וכשמתיישבים הדברים על הלב, נמלא האדם עונג עליון.

מהכרה זו על גדלות התורה והמרחק בין האמת האלוקית לקוצר הבנתנו, נבעה זהירות עצומה, יראה וענווה הקודמות כברת דרך ארוכה לחכמה. "אני חולק על החזו"א?! איך אתה יכול לשים אותנו בשורה אחת". וכמוכן, יראת הוראה גדולה המודעת לאחריות הכבדה של הוראת דבר ה' לעמו ישראל. ובאופן אישי, דווקא מתוך עומק העיון בשורשי הסוגיות נהג בדייקנות עצומה בכל פרטי הלכה, קטנים כגדולים, כל סעיף קטן במשנה ברורה ממש. רק ההנחיות ההלכתיות שהיה נותן לפני כל סימן בהגדה בליל הסדר יכולות בפני עצמן למלא ספר נכבד.

כמוכן שאי אפשר גם להקיף גם את דמותו של אבא זצ"ל, אך חז"ל בירושלמי (שקלים ב, ה) לימדונו "אין עושים נפשות לצדיקים, דבריהם הן זכרונו". בכל תורה של ת"ח, מתגלה נשמתו, והמתבונן בה יוכל לעמוד על תוכן אישיותו של הצדיק. אצל אבא זצ"ל יכולת לראות בחוש איך הוא ותורתו אחד ממש, על כל דיבור ודיבור שיצא מפיו, נעתקה נשמתו, ונמזגה במילים ומשם זרמה אל שומעיו ונסכה בהם חכמה ויראה, ענווה ודבקות, "אנא נפשי כתבית יהבית" ו"מאן דנפח מתוכיה נפח". ננסה לאחוז בעניותנו בדרך עיונו, ולהתבונן מעט בכמה מתורותיו על מנת להשקיף דרכן מעט על הכבשן הפנימי שבו נוצקו מידותיו והליכותיו, ולקבל מושג על שורשי אישיותו.

לעשות רצונך אלוקי הפצתי

”לֵךְ לְךָ מֵאַרְצֶךָ וּמִמּוֹלַדְתֶּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָרָאךָ.“ אברהם קם למחרת בבוקר, ולאן הוא הולך? צפון, או שמא דרום? מזרח או אולי דווקא למערב? ה' לא נתן לו הנחיות, רק ללכת אל המקום שה' יראה לו. התשובה כתובה כמובן בסוף פרשת נח. אברהם התחיל כבר ללכת אל כנען קודם לציווי ה', ומסתמא המשיך גם אחריו. מה השתנה אם כך, מדוע נצטווה כלל? האמת היא שהכל השתנה. אברהם לא הולך בכלל לארץ כנען, הוא לא הולך לצפון ולא לדרום, לא למזרח ולא למערב, הוא הולך אל המקום שה' יראה לו! מציאות אחרת לגמרי, כל המעשה של אברהם הוא בקומה אחרת לחלוטין, לא רצונו מאווייו ושאיפותיו (הטובות מסתמא) הם שמתמלאים, אלא רצון ה' הוא שמתמלא. לא מעשה אברהם הוא שנעשה, אלא מעשה אלוקים נעשה דרך פעולותיו של אברהם, רצון ה' מתגלה בהליכתו של אברהם. גם כשאנו יושבים פה עכשיו, אנו יושבים פה כי כך ה' רוצה היום! לא בארץ כנען אנו יושבים, אף לא בארץ ישראל, אלא בארץ שה' מראה לנו! בארץ שה' רוצה שנשב בה היום! זו תמצית מהות האדם, לפעול עם א-ל, להיות מסור בכל לב ונפש לרצונו ויתברך ולמילוי במציאות, ללכת תמיד בעקבות רצון ה', ללא מחשבות אישיות ורצונות ביניים, ללא ציורים מקטינים, ואפילו לא כאלה מרוממים וישרים שסוף סוף קטנים הם לעומת מה שמונח באמת בעומק הרצון האלוקי, בטהרה גמורה, ללכת אחרי ה' רק אל המקום שיראה לנו. הפירוש של ביטול רצונו לרצונו, אינו רק במובן הפשטני, במקום לעשות מה שאנו רצינו, נעשה את מה שהוא רוצה. אלא שמהות המעשה מצד עצמותו משתנה, גם אם נעשה בדיוק את מה שתכננו לעשות בעצמנו, אך נעשה זאת רק כהליכה אחרי ה', נלך אל המקום שה' רוצה, הכל השתנה, כעת רצון ה' הוא שבווער בעצמות. כעת המעשה בעצמותו הוא מעשה ה', הרצון האלוקי ממלא אותו ויוצא אל הפועל דרכו. משל למה הדבר דומה, לשניים הנוסעים בכביש מס' 1, זה לתל אביב וזה לבית שמש. עוד קודם שפנו כל אחד למקומו, מעשיהם שונים, אף שמצד המכניקה שבמעשה, כרגע פעולותיהם זהות, במהותן כבר כעת הן שונות בתכלית, זה נוסע לתל אביב וזה לבית שמש!

זה היה תוכן חייו של אבא, הליכה אל המקום שה' יראה לו, לא שאיפה לגדול בתורה, לא שאיפה לגמול חסד, אלא רצון פנימי עמוק לעשות רצונו ויתברך, עמידה לפני ה' בכל פינה ופינה של החיים. השאיפות, גם הטובות והישרות של האדם, לעולם יש בהם צד פרטי. מרגלא בפומיה של אבא זצ"ל, "אל תהי צדיק הרבה, אל תהי צדיק, אל תהי!" אל תעסוק כל כך הרבה בהיות שלך, בקיומיות שלך, אל תתחכם כל העת כיצד לעבוד את ה' הכי טוב, "אני צדיק או לא", "אסיים את המסכת או לא", עשה רצונו, באמיתיות,

בתמימות, בכנות גמורה ללא שום שאיפה אישית ואמביציה, גם טובה לכאורה. אציין סיפור קצר המאפיין עניין זה. בחנוכה אחד ניגש אברך לשאול את אבא, הוא מדליק נרות בשקיעה והדבר גורם לו לביטול של סדר לימודו, האם אפשר שאשתו תדליק בביתם בזמן שהוא יבוא רק בערב? אבא אמר לו בזה הלשון "זה פתרון הלכתי מצוין, אבל אדם לא צריך להרגיש שהקב"ה מפריע לו באמצע סדר צהרים".

אך אבא היה דורש גם על יעקב, רחל ולאח. כשיעקב קם בבוקר ומגלה שהכניסו את לאה, לכאורה היה צריך לזרוק אותה מן החדר! גם אליבא דהלכתא יש לדון, כיצד חלו הקידושין, קידושי טעות הן. אבא היה מפרש שיעקב הלך לקדש את האשה שה' יביא לו. יעקב, כאברהם, חי את מעשה ה', לא את רצונותיו בלבד, אלא מקדש את האשה שה' מזמן לו. גם לאחר מעשה, יעקב מקבל את מעשה ה', מקבל את לאה. אך כאן יש להתבונן, האם יעקב הפסיק לרצות את רחל?! "וַיַּעֲבֹד עֲמֹוּ עוֹד שְׁבַע שָׁנִים אַחֲרֹות". יעקב לא 'מזיז' את רצונותיו, הישרים כנראה, הוא ממשיך לדבוק ברחל ובאהבתו אותה, אף שה', ויעקב קיבל זאת, זימן לו את לאה. כיצד הדברים מתיישבים? אנו מבטלים רצוננו או לא?

כדי לבאר את הדברים, נביא משל בעניין התפילה ששמעתי מאבא בדרך למסיבת סידור בגן ילדים של אחד הנכדים. משל לבן כפר אחד, עני מרוד שכל פרנסתו הדחוקה היתה מפרה אחת שאותה היה חולב ובה היה חורש את שדהו הדל. יום אחד נפלה הפרה למשכב, בצר לו החליט העני ללכת אל המלך אשר בעיר הגדולה ולהתחנן בפניו על נפשו. יצא העני למסע, ובמשך ימים רבים חצה את הממלכה, בדרכו ראה העני כמה רחבת ידיים היא, הוא לא שיער בנפשו כמה מיליוני אנשים מצויים בה. לא חמק ממבטו גם רוב צרותיהם של האנשים היושבים בה, מחלות, קור ורעב לעיתים. וכן לא נמלטה מעינו הפקוחה רוב הטוב שהמלך ושליחיו משפיעים על יושבי הממלכה, כיצד מנסים הם בכל כוחם להיטיב את מצבם של הדרים בה. כאשר הגיע העני אל ארמון המלך הביט ביראה אל החומות הגבוהות המקיפות אותו, אל הגנים המוריקים ואל חיל המשמר העצום המקיף אותו. כאשר נכנס פנימה אל חדרי המלך, ראה כיצד פקידיים רבים יוצאים ונכנסים, נחפזים במצוות מלכם לשליחויות רבות ושונות. פחד נפל בלבו של העני, המלך עסוק בניהול ממלכה אדירה כזו, טרוד עד מעל לראשו בצרות רבות, משקיע את כל אונו בהטבת חייהם של נתיניו הרבים, ואני הקטן אבוא להטריד את המלך האדיר הזה בפרה האומללה שלי?! משנכנס העני, פנה אליו המלך ושאלו, "מה בקשתך יקירי?" מיד קפץ העני ואמר, "אדוני המלך, רואה אני כי מלאכה רבה וחשובה מוטלת עליך, אנא, אני מעוניין לעזור, אני מעוניין להיות חייל שלך בכל אשר יידרש". פניו של המלך אורו הוא ניגש אל מגירה אחת, הוציא ממנה בקבוק קטן ופנה אל העני

”בכפר פלוני בקצה הממלכה ישנו עני אחד שיש לו רק פרה אחת וממנה כל פרנסתו, הפרה חלתה ומצבו דחוק מאוד, גש לשם בלי שהות ורפא את פרתו”.

כאשר האדם חי במדרגה כזו, שרק רצון ה' הוא שעושה ויעשה לכל המעשים, ללא צורך אפילו לבטל רצונו, או לוותר עליו, אלא הכרה פשוטה שמה שנעשה כל העת הוא פעולת ה', מפעל אלוקי אדיר שמושך את האדם לכסוף לפעול בו, להיות חלק, להיות שותף למעשה האדיר שנעשה כל העת, הוא מתמלא בתחושת אחריות עצומה, ומעמדת נפש כזו אין כלל צורך לוותר על הרצונות, הן מתכללים באמת ברצון ה' המחייבה כל. אין עוד מלבדו כפשוטו ממש. עיסוק תמידי בצדדיו הפחותים של האדם, בהכנעת הרצון בפני ה', מוביל את האדם להרגשה של ויתור על עצמיותו ותסכול, הרגשה כאילו ה' ח"ו "לא סופר אותו". אין האדם נזקק לסלק רצונו! אלא לחוש באמת האדירה שאין עוד מלבדו, שה' טוב לכל ורחמיו על כל מעשיו ממש, ה' אוהב אותו ורוצה בו, ומתוך הרגשת השייכות של האדם, ההכרה שהוא עצמו אוהב ורצוי לפני ה', כלול ברצונו יתברך, ממלאת אותו רגשי אהבה לכל, ותורת חסד הולכת ומתפשטת.

המפתח לכל זה הוא כמובן, כנות ותמימות גדולה, עידון אמיתי של הרצון. אבא וצ"ל היה אוהב להזכיר את המדרש על אברהם שהושלך לכבשן האש וניצל לעומת הרן שהושלך ומת בכבשן. אברהם נכנס לכבשן על מנת למות על קידוש ה', לא מתוך מחשבה שיינצל! הוא לא ויתר כמובן על רצונו העז לחיות על קידוש ה', אך הוא חי את מה שה' עושה וכעת הוא מושלך אל הכבשן ולא מוכן לוותר על אמונתו בה' אפילו אם ימות על כך, ובשל כך ניצל. הרן נכנס לכבשן מתוך ידיעה שאמונתו בה' תציל אותו. הוא נכנס על מנת לחיות, אפשר אפילו לומר, הוא נכנס בתנאי שיחיה! ובשל כך לא ניצל. אדם הפועל למילוי רצון ה' מתוך תודעה שבזה הוא עצמו מתגדל, הרי זה כאומר אחטא ואשוב שאין תשובתו תשובה, אלא שקר. אין הוא באמת מעמיד עצמו כפועל במפעל האלוקי, רצונו הוא שמכתיב את מעשיו. אבא היה אומר שנחשון בן עמינדב לא קפץ למים מתוך מחשבה שהים ייבקע, אלא מתוך הבנה שזה מה שה' דורש ממנו כעת! ומה יהיה אחרי שיקפוץ?! אין הוא יודע, והוא גם לא צריך לדעת! הוא הרי יודע מה ה' דורש ממנו כעת, ועושה זאת בלי להסס, בלי חשבונות של "האם זה יצליח", "מה הטעם בזה", גיבור כארי לעשות רצון אביו שבשמים.

ודוקא העמדה הזו הנקייה מכל חשבון פרטי, היא שמביאה לכך שאכן האדם נגאל. רק עמדת נפש כנה, טהורה וישרה, שלא מביאה כלל בחשבון "מה יהיה איתי" "איפה אני

בתוך המציאות האלוקית"², תביא בסופו של דבר, באמת, לכך שכל הטוב והישר שבאדם יגיע למילוי, ויזכה האדם לחיים מלאי טוב, עונג ושמחה. אין פירוש הדבר ח"ו סילוק של חיי הגוף ויתור על תביעותיו, הלא גם בהם ה' רוצה ואנו אהובים לפני ה', אלא הבנה עמוקה לאן שייכים חיי האדם הישראלי, לאן שייכת נפשו האצילית ולאן שייך גופו שכוח קדוש ועליון אצור בו. דווקא הרגשת האחריות העצומה על המגמה האלוקית בעולם שמסלקת כל רגש קטנות ופרטיות, סופה שתאשר את האדם ויימלא על ידה סיפוק ומרגוע ימצא לנפשו, ורק שם ימצא גם הגוף את מנוחתו.

כששאיפות אישיות, גם חיוביות ממלאות את חללה של הנשמה, אדם עשוי להימלא בתסכולים, מדוע הוא לא מצליח בזה ובוזה. כשרצון ה' ומילוי ממלאים את הנשמה וחדרי הלב של האדם, כל מה שעושה הוא נובע משם, ללמוד עוד מסכת או לטפל בבן חולה - הכל אחד אצל אדם עליון זה, לעולם עובד הוא את ה' בנאמנות, בתמימות וביושר לבב, באותו החשק ובאותה הרצינות ממש. וכן הוא בענייני הכלל, אדם עשוי להימלא כעס לעיתים, על המציאות הקשה, רצון להכות בסלע ולזעוק "שמעו נא המורים". "אתה כועס על ה'?" היה מתפלא אבא. צריך לתקן וצריך לעבוד במה שטעון תיקון, ואבא היה מסור לעבודה זו בכל לבו ונפשו. לא ח"ו להשלים עם החסרונות ועם הקלקולים, ממשיכים לרצות את רחל, לכסוף אל מה שנדמה בעינינו לטוב ופועלים להשגתו. אבל לא בכעס, לא בתסכול, מתוך אמונה שלמה בה', בעמ"י ובמציאות שה' העמיד אותנו בתוכה - פועלים עם א-ל, מתוך ידיעה פשוטה שהוא עושה ויעשה לכל המעשים.

הרמח"ל במסילת ישרים פותח בשאלה מהי חובת האדם בעולמו, וממשיך כמעט באותה הנשימה לדבר על כך שהאדם נועד להתענג על ה'. אצל אבא זצ"ל זכינו לפגוש אדם שחי את חובתו בעולמו, כל ימי חייו הוא חי רק את מה שה' עושה בעולם, ומגובה זה, ממבט אצילי המפענח מה ה' פועל, גזר את פעולותיו שלו, כיצד הוא יכול להיות פועל עם א-ל. ואותה עמדת נפש ממש, הובילה למציאות חיים של שמחה בה', של עונג עליון, השייכות אל מה שה' עושה בעולם, אל כך שה' בורא אורו של משיח, מגדלת את צורת האדם ולבו ובשרו מרננים לא-ל חי. לא מלאך ראינו, אלא טעימה

2 כמה אבא הזדעזע כשהיה רואה פרסומים של ישיבות שעוסקים כמעט אך ורק בקריאה לפיתוח האישיות של התלמיד, "שמים את האדם במרכז? שמים את ה' במרכז! אני לא הנושא בכלל" אבא עצמו היה מדבר, אפילו עם ילדים, כמעט אך ורק על האחריות על כך שיהיה תורה "תורה מה תהא עליה".

קיבלנו מעולם עתידי, גאולי, כיצד תיראה צורת האדם לכשתתקן ע"י התורה, תורה
גואלת.